ط

ط(Ta): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بت، پەیڤێن عەرەبی نە، یان ژی پەیڤێن لێکدای یان دارشتی نە ژ هەردو زمانێن عەرەبی و فارسی. ل هندەک جها ئەڤ تیپە ل شوینا تیپا (ت) هاتیە بکاربرن. و بلێڤکرنا ڤێ تیپێ د زمانێ فارسی دا هەر مینا تیپا (ت)ە.

طارم(Tarem): خیڤەتا مەزن ـ گونبەد ـ خانیێ کو ژ داری هاتبتە چێکرن ـ محەجەلێ کو ژ ئاسنی یان داری هاتبتە چێکرن ـ چارچووڤێ کو بۆ کەپرا مێوێ دهێتە چێکرن.

طارم اخضر(Taremê exzer): درکەیە ژ ئەسمانی. هەروەسا (طارم اطلس، طارم فیروزە و طارم نیلگون) بۆ ڤێ مەبەستێ لکارن.

طارمی(Taremî): محەجەلێ کو ژ ئاسنی یان داری هاتبتە چێکرن ـ خەلکێ دەڤەرا «طارم» کو گوندەکە دکەڤتە ناڤبەرا قەزوین و زەنجان دا، و بۆ ڤێ مەبەستێ ئەڤ پەیڤە (Tarumî) ژی دهێتە بلێڤکرن.

طاس(Tas): ترارک ـ سەرێ بێ مووی، ئەسلەع، شامی ـ زار(د یاریا تاولێ دا دهێتە بکارئینان).

طاعت پیشە(Ta’et pîşê): کەسێ کو کارێ خوە بکەتە تاعەت و عیبادەت.

طاعت ور(Ta’et ver): بنێرە: (طاعت پیشە).

طاق(Taq): بانێ چەمیای، بانێ کڤانی ـ تاک، تەک، کت(بەرامبەری جوت)ـ ئێکانە،

ب تنێ، بێ هەڤتا.

طاق ابرو(Taqê ebrû): کـڤـانا برهێ.

طاقـباز(Taqbaz): لسـەر پشـتێ رازای یان نڤستی.

طاقـچه(Taqçê): کـورتکریا پەیڤا (طاق)ـ تاقشک.

طاقـدیس(Taqdîs): وەکی تاقی ـ ناڤێ تەختێ خسرو پەرویزی یە کو ئێک ژ تشـتـێن سـەیرێن لسـەر دەمێ خـسـرو پەرویزی دهاتە هژمارتن ـ ناڤێ ئێک ژ هەر سـیه ئاوازێن باربەدی یە.

طالبی(Talêbî): جۆرەکێ گوندۆری یە(هەمـان گـوندۆرێن دێمـێن گـەخ گەخ و گڕنیزی نە).

طاووس پیکر(Tavus pêyker): بەژن جـوان و رەنگاورەنگ وەکی تاووسێ.

طاووس فش(Tavus feş): وەکی تاووسێ.

طاووسی(Tavusî): هەر تشـتـەک کو یێ تاووسێ یان وەکی تاووسێ بت ـ رەنگێ کەسکێ زێرین وەکی کـەسکاتی یا پەرێن تاووسێ ـ ناڤێ جلکەکێ رەنگینە ـ ناڤێ دارەکێ یە.

طبل زن(Tebilzen): داهۆلڤوت.

طبلک(Teblek): داهۆلا بچویک.

طراز(Teraz): فـەرمـانە ژ ژێدەرێ (طرازیدن)؛ ئانکو: بخـەملینە ـ جوان بکە ـ رێک بێخە، تەرتیف بکە.

طرازنده(Terazendê): خەملێنەر، کـەسێ کـو ب کـارێ خـەمـلاندنێ رادبت ـ رێکـخـەر(رێک و پێککەر).

طرازیدن(Terazîden): خەملاندن، رێکخستن، تەرتیف کرن و جوان کرن.

طرازیده(Terazîdê): خەملاندی ـ رێکخستی.

طرب آباد(Tereb abad): جـهێ کەیف خوەشیێ.

طربناک(Terebnak): خوەشحال، کەیفخوەش.

طرخان(Te-Turxan): سـەرۆک، سەروەر.

طرف(Terf): چاڤ، کـوژیێ چاڤی، ل تشـتـەکی نێرین ب کوژیێ چاڤی ـ مفا، سوود، قازانج ـ دوماهیک یان کنار یان لێڤا هەر تشـتـەکی،

وەکی: لیّـڤــا دەهمــەنیّ، لیّـڤــا کــولاڤـی، کناریّت چیـمــەنزاریّ و......هتـــد ـ کـــەمـــەربەند، قاییش(زیّرِی یان زیڤی).

طرفدار(Terefdar): لایەنگر.

طرفداری(Terefdarî): لایەنگری.

طرفگاه(Terfgah): دڕکـــەیە ژ دنیایێ، جیهان.

طرفگیــر(Terefgîr): لایەنگر ـ کـەسێ کـو خـوە ژ خـەلکی ڤـەدەر دکەت، گۆشەگیر، خەلوەنشین.

طرید(Terîd): ژ بلی ئانکویێن خوە یێن عـەرەبی(دویر ئێـخسـتی ـ فیراری ـ ئەو کەسێ کو لدویڤ یێ دی ڕا بیّتـە سەر دونیـایێ ـ رۆژا دریّژ)، د زمـــانێ فـــارسی دا ئانـکویێن: (هێــــرش برن یان یاریکرن د مـەیدانێ دا ـ گـەف، ئاخفتنا کو ترس و هەیبەتێ بێختە دلێ یێ بەرامبـەر و ببتـە سـەبەبێ هندێ کو ژ نک برەڤت.) ددت.

طزر(Tezer): بنیـــاتێ ڤێ پەیڤێ هەمـان پەیڤا (تزر) یا فـارسی یە کـــو واتایا خـــانی یان قـەســرا زڤستانی ددت.

طشت بلند(Teştê bulend): دڕکەیە ژ ئەسمانی.

طفیل(Tufeyl): ناڤێ زەلامەکی یە ژ (بني امیــة) کـو بێ ی هاتبـا داخوازکرن دا خوە ل خـەلکی کەتە میّـهڤان، هەروەسا ئەڤ کەسە یێ ناڤدار بوو ب(طفیل العرائس). د فـارسی ژی دا ئەڤ پەیڤـە هەر بۆ وی کەسی دهێتـە گۆتن کـو بێ ی بهێتە داخوازکـرن ل خەلکی ببـتە میّـهڤـان، ئەڤـجا چ ئەو بخـوە ب تـنێ بـچـت یـان ژی دگـــــەل میّهڤانەکێ داخوازکری بچت.

طلا(Têla-Tela): زیّڕ.

طلای سـفـیـد(Telayê sêfîd): پلاتین.

طلب(Teleb): فــــەرمـــانە ب خـواسـتنێ(بخـوازە)ـ دەمێ دگـەل هندەک پەیڤـــا دهێت، ئانکویا داخـــوازکـەر ددت، وەکی: (آزادی طلب = ئازادیخـواز، صلح طلب = ئاشتیخواز).

طلبنده(Telebendê): داخوازکەر.

طلبیدن(Telebîden): خواستن.

طلبیده(Telebîdê): داخوازکری.

طناب(Tenab): وەریس.

طناب باز(Tenab baz): کـەسێ

کو لسەر وەریسی دهێت و دچت و هونەرێ خوە ب ڤی رەنگی دیار دکت.

طنبوری(Tenbûrî): تەمبویرژەن.

طنبی(Tenebî): تەلار، ژۆرا مەزن.

طنزکردن(Tenzkerden): تەعن لێدان، ترانەکرن.

طنفسە(Tunfuse-Tenfese): بنیاتێ ڤێ پەیڤێ هەمان پەیڤا (تنبسە) یا فارسی یە و ئانکو: رائێخ، هەر تشتێ کو بهێتە رائێخستن، وەکی: حێسیل، بەڕک، مەحفویر و......هتد.

طواف(Tevvaf): د فارسی دا بۆ وی کەسی دهێتە گۆتن یێ کو خواردەمەنی و فێقی دگەل خوە ل کۆلان و بازاری بگێرینت ژ بۆ فرۆتنێ.

طوسی(Tûsî): هەر تشتێ کو یێ بازێرێ (طوس) بت، کو بازێرەکێ کەڤنێ ئیرانێ یە و دکەڤتە دەڤەرا خوراسان و لدەمێ هێرشێن مەغولیان وێران بوویە و مەزارێ فیردەوسیێ شاعرێ مەزنێ ئیرانی(خودانێ شەهنامێ) یێ لڤی جهی ـ رەنگی خوەلیکی، فیلی یانژی رساسی(ئانکو کەسکێ دناڤ سپی ڤەدای)ـ جۆرەکێ شالایە.

طوطی(Tûtî): تۆتی، بەبەغا.

طوطیک(Tûtîk): کورتکریا پەیڤا (طوطی)؛ تۆتیک، تۆتی یا بچویک، بەبەغایا بچویک.

طوطی وار(Tûtîvar): وەکی تۆتیکا، ب رەنگێ تۆتیکا.

طولانی(Tûlanî): درێژ، ب ڤەکێش.

طول دادن(Tûl daden): ڤەهێلان، تەئخیر د کارەکی دا کرن.

طیاف(Tiyaf): رەشاتی و تاریاتیا شەڤێ ـ د زمانێ فارسی دا واتایا «کابوس» ژی ددت.

طیره(Tîre): د فارسی دا ئانکو: پەریشانی، دلتەنگی ـ پەریشان، دلتەنگ ـ شەرمینی ـ شەرمین.

ظ

ظ(Za): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و هەر پەیڤەکا ئەڤ تیپە د ناڤ دا بکار هاتبت، ئەو پەیڤ یا عەرەبی یە یان ژی پەیڤەکا لێکدای یان دارشتی یە ژ هەردو زمانێن عەرەبی و فارسی. بلێڤکرنا ڤێ تیپێ د زمانێ فارسی دا هەروەکی بلێڤکرنا تیپا (ز)ە.

ظاهربین(Zahêrbîn): کەسێ کو تشتی ب سەرڤەسەرڤە دبینت.

ظاهر ساز(Zahêrsaz): ئەو کەسێ کو رویێ سەرڤەیێ تشتی بخەملینت و نیشا مرۆڤی بدەت ژ بۆ بسەردابرن و خاپاندنا خەلکی.

ظل زمین(Zêllê zemîn): وەک پەیڤ ئانکو: سیبەرا ئەردی، کو دڕکەیە ژ شەڤێ.

ظلمانی(Zulmanî): زولومات، تاریاتی.

ظلم پیشە(Zulm pîşê): زالم، ستەمکار، زۆردار.

ظلمتکدە(Zulmetkedê): وەک پەیڤ ئانکو: جهێ تاری، و دڕکەیە ژ دنیایێ.

ع

ع(Eyn): ئەڤ تیپە د زمانێ فارسی دا نینە و ئەو پەیڤێن کو ئەڤ تیپە د ناڤ دا بن، یان عەرەبی نە یان ژی پەیڤێن لێکدای یان دارشتینە ژ عەرەبی و فارسی.

عابدانە(Abêdanê): وەکی عابدا.

عابدفریب(Abêdferîb): ئەو تشت یان ئەو کەسێ کو خودێپەرێسی بخاپینت و ژ عیبادەتێ خودێ دویر بێخت.

عاجز آمدن(Acêz ameden): بێ هێز بوون، وەستیان.

عاجزانە(Acêzanê): ب بێ هێزی، ب سستی.

عاجز ماندن(Acêz manden): بنێرە: (عاجز آمدن).

عاجز نواز(Acêz nevaz): ئەو کەسێ کو هاریکاریا بێ هێز و وەستیایا بکەت.

عادت دادن(Adet daden): فێرکرن، عەلماندن.

عادت کردن(Adet kerden): فێربوون، عەلمتن.

عادت گرفتن(Adet gêrêften): بنێرە: (عادت کردن).

عادلانە(Adêlanê): دادگەرانە، ب عەدالەت ـ وەکی عادلا، وەکی دادگەرا.

عاذر(Azer): ناڤێ زەلامەکی یە کو دبێژن بێ ئیمان مربوو و عیسا پێغەمبەری ئەو پشتی چل روژا ساخ کرەڤە و پشتی ساخ بووی ئیمان ئینا.

عارفانە(Arêfanê): وەکی عارفا، وەکی خودێناسا.

عاریت سرا(Arîyet sera): دڕکەیە ژ دنیایا کو هەر دویماهیکا وێ پویچبوونە.

عاشقانه(Aşêqanê): وەکی عاشقا، عاشقانە.
عاشق باره(Aşêqbarê): عاشق پەرێس، کەسێ کو حەژ عاشقا بکەت.
عاشق پیشه(Aşêqpîşê): کەسێ کو کارێ وی عەشق و ئەڤین بت.
عاقبت اندیش(Aqêbet endîş): دویربین(کەسێ دویربین).
عالم آرا(Alem ara): یێ کو جیهانێ بخەملینت.
عالم آشوب(Alem aşûb): ئەوێ یان ئەوا کو جیهانیان ب جوانیا خوە بسەردا ببەت.
عالم افروز(Alem efrûz): روهنکەرێ جیهانێ.
عالمیان(Alemîyan): کوما جیهانیا، هەمی کەسێن کو د جیهانێ دا دژین.
عالی آوازه(Alî avazê): خوەشخوان، دەنگ خوەش ـ ناڤدار، ب ناڤ و دەنگ.
عالیجاه(Alîcah): پایەبەرز.
عالی گهر(Alî guher): پاک نەژاد.
عامیان(Amîyan): د زمانێ فارسی دا ئانکو: هەمی خەلک ـ خەلکێن نەزان.
عامیانه(Amîyanê): وەکی هەمیا و وەکی خەلکێ نەخوەندەڤا ـ ئاخفتنا کۆلانکی.
عبادتخانه(Êbadetxanê): پەرسگەهـ.
عبادتکار(Êbadetkar): کەسێ کو کارێ وی عیبادەت و پەراستن بت.
عبادتگاه(Êbadetgah): پەرسگەهـ.
عبادت نما(Êbadet nema): ئەو کەسێ کو ل پێش چاڤێن خەلکی عیبادەتی بکت و هەردەم بناڤ چاڤێن خەلکی ڤە بت کو ئەز عیبادەتی دکم.
عباسی(Ebbasî): پارێ سەردەمێ شاه عەبباسێ مەزن بوو کو هەر پێنجی (عباسی) بەرامبەری ئێک (تومان)ی بوون. و لسەردەمێ قەجەرا چار(شاهی) یان ژی دوسەد(دینار) بەرامبەری (عباسی)یەکی و پێنج (عباسی) بەرامبەری (قران)ەکی بوون.
عجولانه(Ecûlanê): بلەز و بەز.
عدالت پیشه(Edaletpîşê): دادگەر، دادڤان ـ عادل.

عـــدالتـــخـــانه(Edaletxanê): دادگەھ، دادمال، دادسەرا.

عدالت گستر(Edaletguster): دادگەر، دادڤان ـ عادل.

عـــــذر آوردن(Uzr averden): هێـجـەت گـرتن، مـهـانه ئینـان ـ داخوازا لێبورینێ کرن.

عـذر خـواستن(Uzr xwasten): داخوازا لێبورینێ کرن.

عـــربانه(Erebane): عــــەرەبە، عەرەبانە.

عربدەجو(Erbedêcû): شەرخواز ـ فتنەچی.

عـرقـچین(Ereqçîn): کـولاڤێ کـو دبن دەرســوکێ یان شــاشکێ ڤــە دکەنە سەرێ خوە.

عرق خور(Ereqxor): مەی ڤەخۆر.

عرق سوز(Ereqsûz): زریانا لەشی ژ بەر زێدە خوھ دانێ.

عــروبیت(Urûbîyet): ب زمــانێ عەرەبی ئاخفتن.

عـروسک(Erûsek): مـەنجـەنیق ـ کـورتکریا پەیڤـا (عـروس) ئانکو بـویـکا بچـــــویـک ـ بـویـکێـت لاسـتـیکی کـو وەک پێ یاریک بۆ بچویکا دهێنە چێکرن.

عــزاء(Eza'): د زمــانێ فــارسی دا ئانکو: تازی، شینی ـ مسیبەت.

عــزاخــانه(Ezaxanê): مــال یان جهێ کو تازی لێ هاتبتە دانان.

عزب خانه(Ezebxanê): مالا کو چەند زەلامێن زگورد تێدا بن.

عــزلت(Uzlet): خــوە ژ خـــەلکی ڤەدەرکرن، خەلوەتنشینی.

عــزوبت(Uzûbet): زگــورد بـوون، تنێ بوون، زەلامێ بێ ژن یان ژنا بێ مێر.

عــسلی(Eselî): هەر تشــتێ وەکی هنگڤینی چ ب رەنگێ خوە بت یان ب تـامــا خــوە ـ پەروکێ زەر کــو جـوهیـا لـسـەر ملێن خـوە دادنان ژ بۆیی کـو ژ مـوسلمـانا جیـاواز بن ـ طەبلە(مێـزکێن بـچـویکێن کـو لبەر سینگێ ڤەنەپا دادنن).

عشاق(Uşşaq): کۆما ئەڤـیندارا ـ ناڤێ ئێک ژ هەر دوازدە مەقامێن موزیکا ئیرانی یە.

عــشق آفــرین(Êşq aferîn): هەر تشت یان کەسێ کو ب جوانیا خوە ئەڤینێ بێختە دلێ خەلک.

عــشـقــبــاز(Êşqbaz): ئەڤــیندار، کەسێ کو کارێ وی ئەڤینداری بت.

عـصـرانه(Esranê): خـوارنا دانێ ئێڤاری.

عطرآگین(Etragîn): پڕ گـولاڤ، دناڤ گولاڤێ ڤەدای، بێهنخوەش.

عطر آمیز(Etramîz): ب گولاڤ ـ بێهنخوەش.

عطسه(Etsê): بێهنشک.

عطسـهء صـبح(Etsêyê subh): دڕکەیە ژ دیاربوون یان دەرکەفتنا سپێدێ.

عطوفت(Utûfet): خوەشتڤیاتی، خوشەویستی ـ میهرەبانی.

عـقب افـتـاده(Eqeb uftadê): پاشڤەمای، پاشکەفتی.

عـقب مـانده(Eqeb mandê): پاشڤەمای، پاشکەفتی ـ نەهاتی، بچویکێ کو نەی ساخلەم بت و ژ لایێ لەشی و عـەقلی ڤـە پاشـڤـە مابت.

عـقب نشـینی(Eqeb nêşînî): پاشـەکـشـەکـرن، خـوە پاشـڤـە کێشان(زاراوێ لەشکەری یە).

عقدەگشا(Uqdêguşa): کەسێ کو گرێیەکێ ڤەدکت یان ئاریشـەکێ چارە دکت.

عقربک(Eqrebek): دوپشک ـ برین یان وەرمتنا کو لسەرێ تبلا دیار دبت و زێدە ب ئێشە ـ کولبوون و ئەداڤگرتنا بن نینوکێ کـو دبتـە ئەگەرێ هاڤێتنا نینوکێ ـ میلێ دەمژمێرێ.

عـقـربه(Eqrebe-ê): میلێ دەمژمێرێ.

عکاس(Ekkas): وێنەگر(مصوّر).

عکاسی(Ekkasî): وێنەگری.

عکس(Eks): قولپاندن، ڤاژیکرن ـ وێنە(وێنێ کـو ب کـامـیـرا فوتوگرافی هاتبتە گرتن).

عـکـس بـرداری(Eksberdarî): وێنەگری.

علالا(Elala): دەنگ و دۆر، هوسە و قـەرەبالغ. هەروەسا (عللا و علالوش) ژی لکارن.

علامت(Elamet): نیشان، هێما ـ ئالا، عەلەم.

علامت گذاری(Elametguzarî): هێمادانان لبەر لێڤێن جادا یان لسەر سنوران.

علفـخـوار(Elefxar): هەر گیانەوەرێ کو خوارنا وی گیا بت.

علک خـاییـدن(Êlk xayîden): علک جویتن ـ دڕکەیە ژ ئاخفتنێن

بێهوده کرن.

علمدار(Elemdar): ئالاهەلگر.

علم شدن(Elem şuden): ناڤدار بوون، ب ناڤ و دەنگ کەتن.

علن(Elen): ئاشکرا.

عـمـارت(Êmaret): ئاڤـاکـرن ـ ئاڤەدانی ـ خانی و ئاڤاهییێن بلند.

عـمـده(Umde-ê): پالگەه، هەر تشـتێ کو مرۆڤ پالا خوه بدەتێ ـ د زمانێ فارسی دا ئانکوا (ب کۆم و زێده) ژی ددت، وەکی: (عـمـده فـروش: کـەسێ کـو مـتـایەکی ب بهایێ ب کۆم بفرۆشت.).

عم زاده(Emzadê): کـورمـام، پسمام.

عـملگی(Emelêgî): کـارگـەری، پالەتی.

عمله(Emele): د زمانێ فارسی دا ئانکو؛ کارگەر، پالە.

عنبرچه(Enberçê): قـالکەک بوو کـو ژ زێری یان گـەوهەرا دهاتە چێکرن و عـەنبـەر دکـرنە تێـدا و ژنکا بسـتـویێ خوەڤـە دهلاویستن. هەروەسـا پـەیڤـا (عنبـرینه) ژی لکارە.

عنتر(Enter): کـەرمـوز ـ د فـارسی دا ناڤێ جـورەکێ مـەیموینکایە. هەروەسا (انتر) ژی لکارە.

عوارض(Evarêz): د زمانێ فارسی دا ئانکو باج و خەراجا کو زێدەتر ژ وی ئاستێ هاتیە دەستنیشانکرن ژ خەلکی بهێتە وەرگرتن.

عـور(Ûr): د زمـانێ فـارسی دا ئانکو؛ رویس، تازی.

عوعو(Û Û): دەنگێ رەوینا سەی.

عیالدار(Êyaldar): زەلامێ ب ژن و زاروک.

عـیـالمند(Êyalmend): بنێـرە: (عیالدار).

عیالوار(Êyalvar): کەسێ کـو ژن هەبت و زاروک ژی گەلەک هەبن.

عیب دار(Êyb dar): عـێبـەلو، ب عێب.

عیبناک(Êybnak): بنێرە: (عـیب دار).

عیدگاه(Êydgah): جهێ جەژن لێ ـ رۆژا جـەژنێ ـ جـهێ کـو نڤـێـژا جەژنێ لێ بهێتە کرن.

عینک(Ê-Eynek): بەرچاڤک.